

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této knihy nesmí být reprodukována žádnou formou, elektronickým, optickým, audio, mechanickým či jiným způsobem, včetně systémů na ukládání a vyhledávání informací, bez písemného souhlasu vydavatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Jeanne Siaud-Facchin

PŘÍLIŠ INTELIGENTNÍ NA TO BÝT ŠTASTNÝ?

Výjimečná intelligence: dar či prokletí?

Přeloženo z francouzského originálu *Trop intelligent pour être heureux ? L'adulte surdoué*, 2008, vydaného nakladatelstvím *Odile Jacob*.

Vydalo nakladatelství Ekopress, s. r. o., K Mostu 124, Praha 4

1. vydání – 2017

Odpovědná redaktorka Iva Kapcová

Překlad Radka Labric

Obraz na titulní straně obálky Iva Fialová

Obálka a sazba Ekopress, s. r. o.

Tisk Tiskárny Havlíčkův Brod, a. s.

www.ekopress.cz

© Jeanne Siaud-Facchin, 2008

© Odile Jacob, 2008

Translation © Ing. Radka Labric, 2017

Cover picture © akad. mal. Iva Fialová, 2017

© EKOPRESS, s. r. o., 2017

ISBN 978-80-87865-34-7

OBSAH

Úvodem – Dopis mým čtenářům	9
KAPITOLA PRVNÍ – Být nadaný, co to znamená?	13
Nadaný: kdo jsi?	13
Nadaní: co o nich dnes víme.	19
Mýty mají tuhý kořínek!	39
KAPITOLA DRUHÁ – Proč je zásadní zabývat se nadaným dospělým?.	43
Při hledání sebe sama...	43
Častá otázka: co vyroste z nadaných dětí?	48
KAPITOLA TŘETÍ – Z dětství do dospělosti:	
obtížná konstrukce sebe sama	55
Přechod dětstvím	55
Velká etapa: dospívání	64
Když přijde velký den: být dospělý!	78
KAPITOLA ČTVRTÁ – Odhalit své nadání	81
Jak můžeme své nadání odhalit?	82
Jak si být jisti svým nadáním?	83
Diagnostikovat nadaného.	87
Diagnostický postup: když nejsou výsledky tak jednoznačné.	88
Diagnóza v dospělém věku: odvážný a obtížný krok	93
Diagnóza: od vysvobození k novým obavám	94
KAPITOLA PÁTÁ – Osobnost nečekaných tváří	103
Pokus o typologii	103
Nahodilosti pocitu úspěchu.	108
Infantilní stránka osobnosti	110
Člověk neurčitého věku	112
Prostorovo-časová trhlina: žít ve více časoprostorech	115
Tempo: být stále posunutý	116
Ženská a mužská stránka osobnosti: nechat každému své místo	118
KAPITOLA ŠESTÁ – O nesnázi být nadaný dospělý.	121
Oslepující jasnozřivost.	121

Strach	123
Pocit viny	131
Pocit neúplnosti	132
Nuda	133
Těžko skrývaná netrpělivost	136
Nuda a pocit nadměrné angažovanosti do milostné nestability . . .	138
Závist.	139
Pocity druhých	141
Dobyvačná hypersenzibilita	142
Nekonečná samota	144
Přítel nemůže být... víc než přítel	145
Vzájemné nepochopení se světem	150
Hledání ztraceného ideálního světa...	151
Přemírné uvědomování si všeho.	152
Strnulost mysli	154
Výpadky mysli	156
Žít, nebo se vidět žít?	157
KAPITOLA SEDMÁ – O ženách	161
Nadané ženy lehce zastraší	162
Být nadaná matka.	162
Nadaná žena hledá zoufale muže...	165
„Já a inteligentní? To si děláte legraci!“	166
Malý – ale důležitý – osobní závěr	167
KAPITOLA OSMÁ – Partnerské vztahy: vrána k vráně sedá?	169
A co páry?	169
Vědět nebo nevědět o svém nadání: riziko nebo přínos pro partnerský vztah?	171
Nadaný + nadaný = šťastný pár nebo zaručená izolace?	172
KAPITOLA DEVÁTÁ – O těch úspěšných	175
Cesta nadaného dítěte, které se stane šťastným dospělým.	175
Itinerář nadaného dospělého, který dělá co může, aby se cítil dobře	184
A co když štěstí s velkým „Š“ neexistuje? Umění malých „š“	185

Životní rovnováha, nadání a spol.: umění být šťastný	187
Od 7 do 77 let...	189
KAPITOLA DESÁTÁ – Mít se dobře: jak na to?	191
Schopnost upadat je stejně důležitá jako schopnost vzchopit se	191
„Horská dráha“: velká atrakce nadaných	192
Inteligence jako zdroj	195
Hypercitlivost jako talent	202
Kreativita jako perspektiva	204
Empatie jako kompetence	207
Synchronizace emocí: chytit správné tempo	209
Ještě pár fíglů, jak přeměnit životní sen ve vysněný život (nebo skoro!)	209
Když se nám podaří opustit tento vyčerpávající boj...	211
Naděje	212
KAPITOLA JEDENÁCTÁ – Když už se nic nedaří	215
Sebeobraz s vratkými základy	215
Lze mluvit o patologii specifické pro nadané?	220
Nebezpečí: omyly v diagnóze	224
Nástrahy přijetí do péče	225
Blahodárné účinky vysoké inteligence, potvrzené četnými nedávnými studiemi. Na povzbuzení!	226
Závěrem	227

ÚVODEM

Dopis mým čtenářům

Drazí čtenáři,

Ráda se s vámi zase setkávám. Ale musím přiznat, že mám trochu trému. Moji první knihu „Nadané dítě“ jste přijali s takovým nadšením, že se teď bojím, že vás zklamu. Že nesplním vaše očekávání. Trochu jako druhý díl knihy, nebo druhá epizoda filmu, který se nám moc líbil, a teď nedočkavě očekáváme jeho pokračování... tomu se však nedaří znovu oslnit své publikum. Přesto, a to je pravda, se mě mnozí z vás stále ptali: tak kdy bude pokračování? A tak je tady, obohacené o několik let nových setkání, doplněné o nové studie a nejčerstvější poznatky, s mým současným pohledem a chápáním.

Tato kniha je pokračováním mého zamyšlení a mé snahy o pochopení fungování nadaných lidí, jejich zvláštností, jejich síly i jejich zranitelnosti. A také pokračováním v čase. Po dětství, po otřesech v období dospívání, přichází věk dospělosti. Ale co přesně? Co vyrosté z těchto atypických dětí, někdy s tak chaotickým vývojem, které tak často na své životní cestě narazily na nečekané překážky, hluboká zklamání, kruté neúspěchy?

Jak se žije dospělému s tak neobyčejnou osobností? Jak naložit s tak vyostřenou inteligencí, jejíž dopady mohou být velmi bolestné? Jak se vypořádat s citlivostí, kterou v sobě tak často zkoušíme zadusit? Jak vybudovat život, který nám odpovídá a ve kterém se cítíme dobře? A je to vůbec možné? A jestli ano, jak a za jakou cenu? S neodbytnou a všudypřítomnou otázkou: je možné – ano nebo ne – být dospělý nadaný, a přitom šťastný?

A pak, v dětství může mít teorie „předčasné vyspělosti“ smysl, ale v dospělosti? Jak se jako dospělý považovat za nadaného? Jak se „odvázat“? Jak tomu uvěřit? I přes neodbytnou předtuchu, že nejsme tak úplně stejní jako ostatní, přes pocit permanentní odlišnosti, přes ten zmatený dojem, že jsme tak málo pochopeni, jaký obrázek sám o sobě si udělat v dospělém věku? Jaký smysl můžeme dát svému vlastnímu příběhu, a jak pochopit, co se z nás stalo? Jak sám sebe rozpoznat v profilu tak zvláštním, jiném, v profilu nadaného?

To pro mně bylo největší překvapení po vydání mé první knihy o nadaném dítěti. Musím se přiznat, že když jsem ji psala, myslela jsem jen a pouze na rodiče těchto dětí a na pedagogy, kteří chtějí pochopit. Ani na okamžik, ale opravdu ani na vteřinku mě nenapadlo, že by tuto knihu mohli číst dospělí. Myslím tím dospělé, kteří v ní najdou ozvěnu svého vlastního příběhu. Že je tato kniha může oslovit, dotknout se jich, otřást s nimi. Že by někteří dospělí mohli koupit moji knihu se skrytou myšlenkou, téměř zahanbeně, že v ní najdou sami sebe. První dopisy, které jsem dostala od těchto dospělých, pohnutých, dojatých a proměněných četbou mé knihy, se mě hluboce dotkly. Bylo to takové překvapení... že jsem si svoji knihu znovu přečetla. Abych pochopila! A skutečně, něco mně došlo: mluvím o dítěti. Ale dítě, kterým jsme byli, až už bylo jakékoliv, v nás žije dál. A objevit v sobě toto dítě znamená rozpoznat – nebo prostě najít část naší vlastní identity, která nám možná doposud unikala. Kterou jsme nepochopili, a nebo, a to ještě častěji, nikdy nebyla pochopena druhými. Znovu se napojit na tuto část sebe sama přináší ubezpečení. Konečně se cítit pochopen v tom, čím jsme byli a čím jsme, čím jsme se často ve skrytu duše cítili být, aniž bychom tomu skutečně věřili... protože nikdo kolem nás se nezdál připraven tomu věřit.

Od té doby jsem se setkala se spoustou dospělých. Mezi nimi byli rodiče mých pacientů, kteří se rozpoznali v životní zkušenosti a v diagnóze svých dětí. A náhle viděli svůj vlastní příběh jinýma očima.

Je to jako proces identifikace naruby: obvykle se děti ve svém vyrůstání ztotožňují se svými rodiči. Ale při těchto sezeních, kdy mluvíme o dítěti a vysvětlujeme rodičům jeho způsob fungování, se naopak rodiče rozpoznají ve svém dítěti a ztotožní se oni s ním. Je to velmi zvláštní a zajímavý fenomén, který se odehrává v „tady a teď“ probíhající konzultaci. Jsme svědky jakéhosi „zrychlení“ jejich příběhu. Jako by si promítali svůj život zrychleně, zhušťující všechny události, důležité okamžiky, emoce... a jako bychom najednou, bez jakéhokoli přechodu, mluvili o nich, o jejich životě... Tehdy je pro rodiče velmi těžké vrátit se zpátky. Příliš se vzdálili, příliš hluboko sami do sebe. A já je musím jemně přivést zpátky do reality konzultace, jsou tu přece kvůli svému dítěti. S ním, s rodičem, se můžeme vidět později, bude-li si přát.

Setkala jsem se také s dospělými „potápějícími se“ na své životní dráze, kterým se dostala do rukou moje kniha. A kteří potřebují pochopit, vědět, znovu uchopit otěže svého vlastního příběhu, aby mu dali nový smysl a nový směr.

Proto tedy moje nová kniha. Napsaná pro dospělé. Kniha pro ně, pro vás, kteří jste mi dali svoji důvěru a kteří se chcete dostat zase o něco dále. Tak dobře, pojďme, ráda s vámi urazím další kus cesty.

V této knize budeme hovořit také o dětství, o dospívání. Abychom lépe pochopili dnešního dospělého. Abychom prozkoumali všechny možné cesty k sebenaplnění, s ohledem na to, co jsme. Intimně. Dnes již vím, že tato oklika „znovupřečtením“ svého příběhu a aktualizace našeho skutečného „já“ jsou naprosto nutné. Být nadaný přináší naší osobnosti a našemu chápání světa i sebe samých tak neobyčejné zabarvení, že jestliže si tuto skutečnost neuvědomíme, promarníme svůj vlastní život. A já myslím, že nemáme právo nevědět. A že je povinností nás, odborníků, mít to stále na paměti a pomoci každému najít štěstí, které mu náleží. Jediné štěstí.

Tato kniha je vaše. Podílím se v ní o to, co jsem pochopila s vámi, díky vám, a jsem moc vděčná za toto nové setkání. Děkuji za vaši důvěru, děkuji všem svým pacientům, malým i velkým, kteří mě k této knize dotlačili. Kterí mě donutili pokračovat, znovu a znovu, přemýšlet, postupovat, myslet, objevovat. Abychom pochopili, znovu a znovu... Jako oni!

KAPITOLA PRVNÍ

Být nadaný, co to znamená?**Nadaný: kdo jsi?**

Že by nadání bylo jednoduše jen módní záležitostí? Díky zveličující a občas deformující mediální komunikaci se může zdát, že se jedná o jakousi „umělou populaci“, vyrobenou rodiči hledajícími sebeuspokojení, nebo psychology fascinovanými „supermozky“.

Je pravda, že zájem o ty, o kterých jsme si dříve mysleli, že jim bylo „z hůry dáno“, je relativně nedávný. Co ho vyvolalo? Spojení více faktorů: stále rostoucí počet psychologických konzultací s dětmi a s dospívajícími, a také značné zpřístupnění a vulgarizace psychologických vyšetření. A z nich vyplývající, často alarmující závěry: děti s vysokým IQ mají vážné potíže ve škole a trpí psychickými poruchami, často vážnými. Nebo vyvíjejí poruchy chování a sociální adaptace, které značně ztěžují jejich výchovu. A nakonec dospělí, přivedeni k tomuto problému díky příběhu jejich dítěte, nebo své vlastní zkušenosti. Ti pomohli rozšířit poznatky psychologických konzultací o jim specifické problémy a o jejich úzkosti.

Jejich společný bod? Jsou nadaní, a jsou v nesnázích. Jsou nadaní a hledají odpovědi na svůj vnitřní nepokoj, na své životní a integrační problémy. I na problémy s úspěchem.

V posledních letech se objevuje nový proud univerzitních a vědeckých studií, státní školství věnuje této problematice daleko větší pozornost, konstatujeme i několik skromných počínů v lékařském prostředí... Nicméně v každodenní realitě těchto dětí i dospělých, hledajících porozumění, pomoc a podporu, zůstávají konkrétní opatření a návrhy vzácností. Především ale stále ještě převládá široce dominantní teorie, považující nadané osoby za velice zvýhodněné.

Jak totiž integrovat a připustit centrální paradox, který tak oslabuje nadané jedince na jejich cestě životem: jejich intimní vztah mezi extrémní inteligencí a psychickou zranitelností.

„Podivná souvislost. Že by extrémní rozum a extrémní utrpení otevřely ty samé obzory? Že by nakonec ‚trpět‘ znamenalo ‚myslet‘?“

Maurice BLANCHOT¹

- Co zaměňujeme: inteligenci a výkonnost
- Co si pleteme: schopnosti a úspěch
- Co překrýváme: potenciál a intelektuální efektivnost
- Co spojujeme: inteligenci kvantitativně vysokou (vyšší než norma), ale přizpůsobenou požadavkům prostředí, a inteligenci kvalitativně odlišnou, jejíž způsob fungování může být zdrojem utrpení a neúspěchu, tedy inteligenci nadaných (inteligentních jinak)
- Co zapomínáme: rychle a snadno chápat, analyzovat a pamatovat si neznamená mít znalosti nebo vrozené vědomosti
- Co zlehčujeme: extrémní inteligence je neoddělitelná od extrémní citlivosti a emoční vnímavosti
- Co zastíráme: hyperinteligence a hypersenzitivita přinášejí zranitelnost a slabost
- Co nevidíme: pociťovat a vnímat všechny komponenty materiálního světa a mezilidských vztahů s vyostřenou jasnozřivostí s sebou nese neustálou emoční reaktivitu, zdroj difúzní úzkosti.

Jakmile začneme mluvit o inteligenci, vyvolá to celou řadu paradoxních představ. Otazníky vyvstávají především okolo smyslu tohoto slova: být inteligentní – co to znamená? A také okolo následků: být inteligentní – co to předpokládá? A nakonec okolo očekávání: být inteligentní – co s tím mám dělat? A jestli to nedokážu, zpochybní to moji předpokládanou inteligenci? Jasně vidíme, jakou sílu mají všechny tyto myšlenky, víry, iluze, rozpory, obavy kolem problematiky inteligence a jejich dopadů.

„Inteligence je dobrá věc. Ale vždy s sebou nese ještě něco jiného,“ vysvětluje Aurore. „Ráda bych si nechala jen tu inteligenci, je fakt, že ta se může hodit. Ale s tím ostatním se žije moc špatně.“

1 Maurice Blanchot, *Le Livre à venir*, Gallimard, 1959.

Co si musíme zapamatovat

- Být nadaný, to je hlavně a především způsob JAK být inteligentní. Atypický způsob intelektuálního fungování, aktivace kognitivních zdrojů, jejichž odlišné cerebrální báze a jejichž organizace vykazují neočekávané zvláštnosti.
- Nejedná se o *kvantitativně* vyšší inteligenci, ale o inteligenci *kvalitativně* odlišnou. A to opravdu není to samé.
- Být nadaný spojuje na jedné straně vysokou úroveň intelektuálních zdrojů, mimořádnou inteligenci, obrovskou schopnost chápání, analýzy a ukládání si do paměti. A na straně druhé citlivost, emotivitu, afektivní vnímavost, vyostřenost všech pěti smyslů, jasnozřivost, jejíž rozsah a intenzita zaplavují celé pole myšlení. Obě tyto tváře jsou VŽDY ve střehu.
- Být nadaný je způsob *bytí*, který zabarvuje celou osobnost.
- Být nadaný, to je emoce na špičce jazyka a myšlení na hranici nekonečna, vždy a stále.

▣ Vždy chápat obě tváře nadaných: intelektuální a emocionální

Zvláštnosti fungování se u nadaných projevují po obou stránkách – intelektuální i emoční. Obě vytvářejí celou jejich osobnost a poznamenávají všechny etapy jejich vývoje a budování života. Nebrat tedy v úvahu oba tyto aspekty, pod záminkou zastaralých ideologií a omylů, znamená přehlížet celou část populace. Být nadaný není ani nestoudné štěstí, ani požehnání od boha, ani výsadní dar, ani záviděníhodná superinteligence. Je to pozoruhodná osobnost s množstvím intelektuálních a afektivních zdrojů, jejichž potenciál může představovat sílu jen a pouze pokud bude znám, uznán a pochopen. Integrovat ho znamená možnost vybudovat život, který nám vyhovuje, ve kterém se cítíme dobře, tak jak se o to snaží každý z nás. Ignorovat ho, nebo ještě hůře – popírat ho, znamená riziko mít sám sebe a promarnit svůj život v hlubokém pocitu nedostatku a neúplnosti. Ten může ve své vážnější podobě vést k bolestné sociální izolaci nebo k závažným psychickým poruchám.

„Štěstí není v podstatě nic jiného než využívat své možnosti na 100%.“

Mihaly Csikszentmihaly

Zvoňme na poplach!

Současné klinické závěry jsou alarmující: nadané děti mají často velmi chaotické školní výsledky, jsou psychicky zranitelné, jejich reference jsou mlhavé a narcistické, trpí bolestným uvědoměním si světa. Podle jejich osobnosti se jim pak více či méně daří vyvinout obranné systémy a prostředky k přeměnění svých zvláštností ve své přednosti, v pozitivní životní dynamiku. Ale u těch, jejichž životní cesta je poznamenána četnými citovými nesnázemi, se objeví psychologické poruchy. V období dospívání jsou psychologické dekompenzace velmi časté, s atypickými klinickými obrazy, s obtížnou odbornou péčí a někdy s temnou prognózou do budoucna.

Stupeň obtíží závisí na tom, jestli u dítěte bylo nadání objeveno nebo ne, a v jakém věku. Jestliže dítě vyrůstá, aniž by vědělo kdo opravdu je, z rizika psychologických poruch se stává skutečná hrozba.

V dospělosti pak jeho osobnost bude vystavena na vratkých základech, na odříkáních a zraněních, na mylných představách o sobě i o světě, nebo na strnulých mechanismech, vytvořených na obranu proti své obrovské zranitelnosti. Životní dráha nadaných dospělých je často velmi chaotická, nepohodlná, křivolaká. Samozřejmě, někteří dospělí dosáhnou rovnováhy pohodlného života, s uspokojivými projekty, své životy vnímají jako úspěšné.

Avšak pod záminkou teorií, snažících se tvrdit, že tyto úspěšní dospělí jsou v převážné většině, nemůžeme přehlížet všechny ty zbloudilé jedince, jejichž hlavní problém pramení z neuvědomění si, kým jsou.

▣ Velká otázka: jak je nazývat?

Tato otázka vůbec není vedlejší. Je to otázka klíčová, a to hned z několika důvodů. Každé pojmenování evokuje určité představy – částečné, mylné a v každém případě nedostatečné.

■ *Předčasně intelektuálně vyspělý?* To vyjadřuje především předstih ve vývoji v dětském věku. Ale neodráží to ani realitu – vývojový předstih nevykazují všechny nadané děti, ani jejich zvláštnost – podstata jejich odlišného fungování nespočívá v jejich případném vývojovém předstihu.

■ *(Mimořádně) nadaný?* V tom automaticky slyšíme „nadanější než“, ale také „vrozený dar“. A také předpoklad, že jsme skutečně v něčem nadaní, protože jak jinak se rozpoznat v tomto označení? Je těžké tvrdit rodičům, že je jejich dítě mimořádně nadané, když nic neprobíhá jak má ani ve škole, ani doma. Stejně tak těžko se věří samotnému dítěti ve své mimořádné nadání, když se to v ničem nepodobá ani tomu, co si o něm myslí ostatní, ani tomu, jak ono samo vnímá své možnosti. A s tím se mu těžko žije, a stejně tak těžko se o tom mluví s rodiči. Jak s přesvědčením tvrdit, že je naše dítě mimořádně nadané? Jak to přijme okolí? Pohled druhých nás odradí velmi rychle: jak jim vysvětlit, že to není „tak jak si myslí“. Pro rodiče není snadné používat termín „nadaný“, hned to vypadá, že své dítě „vynášejí“, že se s ním chlubí.

A dospělí? Jak se může cítit jako nadaný, když je jeho život jen řetězec neúspěchů a utrpení? Nebo prostě tak prázdný. Ale i pro ty, kteří akceptují svůj život jaký je, se všemi problémy i radostmi, nebo pro ty, kteří svůj život považují za vydařený, je označení „nadaný“ znepokojující: já, nadaný? Jaké to má dopady na můj život? Jak ho to ovlivňuje? A jestli jsem nadaný, neměla by moje životní dráha vypadat jinak?

„Mimořádně nadaný“ (surdoué) je nicméně termín nejdéle používaný ve francouzské tradici², ten který vyjadřuje niterní zvláštnosti osobnosti. Z nedostatku vhodných pojmů mi tento připadá nejvýstižnější.

V současné době je v módě používat označení VP pro „Vysoký potenciál“ nebo VIQ pro „vysoké IQ“³, jako kdyby zkratky mohly smazat to co vadí, co zní jako „příliš“...

2 „Surdoué“ (mimořádně nadaný) – termín poprvé použit v roce 1970 psychiatrem J. de Ajuriaguera překladem anglofonního výrazu *highly gifted* a ve Francii uvedeného do širokého povědomí Rémy Chauvinem a jeho základní knihou: *Les Surdoués*, Stock, 1975.

3 Poznámka překladatele: Ve francouzštině je používáno HP pro „Haut potentiel“ (vysoký potenciál) a HQI pro „Haut QI“ (vysoké IQ)